

УДК 351.9:342.6

DOI <https://doi.org/10.32782/tnv-pub.2025.2.4>

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЯК МЕХАНІЗМ ВПЛИВУ НА ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ДОРОЖНЬОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Вершигора Ю. З. – аспірант Інституту адміністрування, державного управління та професійного розвитку Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID: 0000-0002-3394-7562

У статті проаналізовано механізм громадського контролю як важливого інструменту впливу на публічне управління в Україні. Досліджено теоретичні аспекти громадського контролю як невід'ємної складової демократичного суспільства та визначено його основні цілі: врахування суспільних інтересів, підвищення підзвітності та прозорості органів влади. У роботі розглянуто сучасні дослідження науковців, зокрема Ю. Ніронки, Т. Гжибовської, О. Заїки та З. Товстик, які вивчали різні аспекти громадського контролю в Україні, включаючи його роль в умовах воєнного стану та вплив громадських організацій на прийняття публічно-управлінських рішень.

Детально розглянуто ключові механізми громадського контролю, зокрема участь у громадських радах, доступ до публічної інформації, громадський моніторинг та експертиза, звернення громадян, інформаційні кампанії та міжнародні ініціативи, наприклад, Ініціатива прозорості будівельного сектору (CoST). Виявлено основні проблеми ефективності громадського контролю у двох категоріях: ті, що залежать від органів влади (відсутність чітких механізмів врахування результатів, формальний підхід до громадських ініціатив, непрозорість розподілу бюджетних коштів, залучення лояльних, а не незалежних громадських організацій), та ті, що залежать від громадянського суспільства (обмежені фінансові ресурси, фрагментарність громадських ініціатив, недостатній рівень технічної компетентності, епізодичний, а не системний моніторинг).

Запропоновано шляхи подолання цих викликів з урахуванням практичних реалій їх впровадження в Україні, включаючи законодавчі вдосконалення, механізми реального впливу на прийняття рішень, технічне та експертне забезпечення, а також інституційне зміцнення громадського контролю. Особливу увагу приділено сфері дорожнього господарства як прикладу публічної галузі, що служить суспільним потребам, є результатом колективної діяльності, регулюється суспільними нормами та істотно впливає на соціальні відносини, що робить її відповідною сферою для застосування громадського контролю.

Ключові слова: громадський контроль, публічне управління, громадянське суспільство, демократія, верховенство права, механізми контролю, прозорість, підзвітність, дорожнє господарство.

Vershyhora Yu. Z. Public control as a mechanism of influence on public administration in the sphere of road management of Ukraine

The article analyzes the mechanism of public control as an important tool for influencing public administration in Ukraine. It examines the theoretical aspects of public control as an essential component of a democratic society and defines its main objectives: consideration of public interests, increasing accountability and transparency of government bodies. The paper reviews current research by scholars like Yu. Nironka, T. Gzhibovska, O. Zaika, and Z. Tovstik who have explored various aspects of public control in Ukraine, including its role during martial law and the influence of civic organizations on public management decisions.

The key mechanisms of public control are thoroughly discussed, including participation in public councils, access to public information, public monitoring and expertise, citizens' appeals, information campaigns, and international initiatives like the Construction Sector Transparency Initiative (CoST). The article identifies the main effectiveness issues of public control in two categories: those dependent on government authorities (lack of clear mechanisms for considering results, formal approach to public initiatives, non-transparent budget allocation, engagement of loyal rather than independent civic organizations), and those dependent on civil society (limited financial resources, fragmentation of public initiatives, insufficient level of technical competence, episodic rather than systematic monitoring).

Proposes several ways to overcome these challenges while considering the practical realities of their implementation in Ukraine, including legislative improvements, mechanisms of real influence on decision-making, technical and expert support, and institutional strengthening of public control. Special attention is given to the road infrastructure sector as an example of a public domain that serves social needs, results from collective activity, is regulated by social norms, and significantly impacts social relations, making it an appropriate area for public control application.

Key words: public control, public administration, civil society, democracy, rule of law, control mechanisms, transparency, accountability, road infrastructure.

Постановка проблеми. Українське суспільство протягом багатьох років орієнтоване на європейські цінності. Державою задекларована ціль стати частиною Європейського союзу. Невід’ємною умовою досягнення цієї мети є демократичність країни та верховенство права – неухильне дотримання законності, реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина. Порушення цих базових принципів призводять до зниження захищеності суспільства перед управлінськими рішеннями влади, поглиблює корупційні дії у владних структурах та зрештою призводить до падіння довіри суспільства до державних інститутів. За таких умов громадський контроль за діяльністю органів публічної влади та їх посадових осіб покликаний унеможливити порушення зазначених принципів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання що висвітлюють проблеми функціонування громадського контролю в Україні залишаються в полі зору наукової спільноти.

Так, Ю. Ніронкою визначено громадський контроль як невід’ємну складову публічного управління та місцевого самоврядування і найважливішим чинником розвитку громадянського суспільства [1, с. 70]. Т. Гжибовська вивчала громадський контроль в умовах воєнного стану та визначила, що без адаптації до складних сучасних умов і міжнародної підтримки громадський контроль втрачає ефективність і не забезпечує справедливий та ефективний розподіл ресурсів, що є надважливим завданням в умовах війни [2, с. 196–203].

О. Заїка та З. Товстик у своїй роботі розглянули роль громадських організацій у прийнятті публічно-управлінських рішеннях та визначили, що громадські організації здійснюють не тільки контроль за управлінськими рішеннями а й можуть впливати на їх прийняття [3, с. 180–184].

Враховуючи попередні дослідження, є необхідність проведення їх розширеного аналізу.

Метою статті є проведення розширеного аналізу механізму громадського контролю, як інструменту впливу на публічне управління та, за можливості, визначення його вузьких функцій у сфері дорожнього господарства.

Виклад основного матеріалу. Розвиток України як суверенної і незалежної, демократичної і соціально – правової держави, в якій людина, її життя та здоров’я, честь і гідність, недоторканість і безпека на конституційному рівні визнаються найвищою цінністю, стає ефективним лише за умови існування, функціонування та перманентного становлення громадянського суспільства та його інститутів. Саме громадянське суспільство та його інститути у XXI ст. стали надійними партнерами держави і водночас суб’єктами, що забезпечують громадський контроль і здійснюють інші конституційні форми впливу на органи державної влади та органи місцевого самоврядування та їх посадових осіб. Громадянське суспільство нині є центром відомої ціннісної тріади конституціоналізму «людина – суспільство – держава», а його визначальною властивістю стає перманентний розвиток і водночас збереження сталого функціонування [4, с. 1].

Суспільство, в основі якого лежить розгалужена мережа незалежних від держави інституцій, об'єднань та організацій, створених самими громадянами для виявлення й здійснення різних громадських ініціатив, задоволення своїх суспільних потреб та обстоювання колективних інтересів є громадянським суспільством. У повсякденному житті під громадянським суспільством нерідко розуміють рівень громадянської свідомості певного суспільства, активність громадян у створенні громад і організацій. Громадянське суспільство вживають як синонім ліберальної демократії [5].

Слід зазначити, що громадський контроль дозволяє громадянам впливати на рішення органів публічної влади та є основним інструментом для досягнення наступних цілей громадянського суспільства:

- врахування суспільних інтересів – допомагає забезпечити, щоб рішення органів виконавчої влади краще відповідали потребам громадян;
- підвищення підзвітності – змушує посадових осіб відповідальніше ставитися до своїх обов'язків та звітувати перед громадою;
- підвищення прозорості – робить діяльність державних органів та використання бюджетних коштів більш відкритою, що в свою чергу ускладнює зловживання та запобігає корупції.

Вищезазначені цілі можуть досягатися наступними механізмами впливу громадського контролю на публічне управління в Україні:

1. Участь у громадських рада: при центральних органах виконавчої влади та їх територіальних підрозділах можуть створюватися громадські ради. Ці консультативно-дорадчі органи дозволяють представникам громадськості брати участь в обговоренні планів діяльності, проєктів нормативно-правових актів, моніторити виконання завдань та надавати свої пропозиції. Держава в свою чергу гарантує надання такого механізму постановою Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [6].

2. Доступ до публічної інформації: громадяни та громадські організації мають право запитувати та отримувати інформацію про діяльність органів управління. Це дозволяє аналізувати ефективність використання коштів та якість управління. Важливим інструментом є Єдиний веб-портал використання публічних коштів [7] та офіційні сайти розпорядників інформації. Зазначений механізм гарантується законом України «Про доступ до публічної інформації» [8].

3. Громадський моніторинг та експертиза: передбачає проведення інститутами громадянського суспільства оцінки діяльності органів виконавчої влади, ефективності прийняття і виконання такими органами рішень, підготовку пропозицій щодо розв'язання суспільно значущих проблем для їх врахування органами виконавчої влади у своїй роботі та забезпечується постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади» [9].

4. Звернення громадян: індивідуальні та колективні звернення (скарги, пропозиції, заяви) до органів влади є важливим інструментом зворотного зв'язку та реагування на проблеми. Цей метод реалізується законом України «Про звернення громадян» [10].

5. Інформаційні кампанії та медіа: висвітлення гострих питань у ЗМІ та соціальних мережах. Проведення громадських акцій привертає увагу до проблем, чинить тиск на владу та сприяє їх вирішенню. Забезпечується різноманітним соціальним мереж їх доступністю та статтею 34 Конституції України [11].

6. Україна є учасником багатьох міжнародних ініціатив, які сприяють підвищенню прозорості та підзвітності в різних соціальних сферах. До прикладу, у сфері будівництва соціальної інфраструктури Україна має меморандум про співпрацю з Construction Sector Transparency Initiative (CoST) – однією з провідних глобальних некомерційних організацій у будівельному секторі, що розкриває інформацію про інфраструктурні проекти та залучає громадськість до їх моніторингу [12].

Незважаючи на наявність широкого спектру механізмів громадського контролю їх ефективність не завжди dokonana та залежить від багатьох чинників, які можна розділити на 2 категорії – ті, що залежать від громадянського суспільства та ті, що залежать від органів влади. До викликів та проблем що належать до владної категорії, в першу чергу, можемо віднести правові та нормативні чинники, а саме:

- відсутність чітко визначених механізмів врахування результатів громадського моніторингу та обмежені повноваження громадськості щодо зупинки небажаних суспільством проектів, що призводить до формалізованого підходу органів влади до публічних консультацій та відсутності зворотного зв'язку щодо врахування громадських пропозицій;

- залучення лояльних громадських організацій замість незалежних, що призводить до проведення громадських слухань «для галочки» та взаємної недовіри між представниками влади та громадськими активістами,

- непрозорість розподілу бюджетних коштів, можливі змови між замовниками та виконавцями робіт, протидія зацікавлених осіб громадському контролю.

До громадської категорії можемо віднести наступні виклики:

- обмежені фінансові ресурси, що призводить до браку фахівців із відповідною освітою та не уможливлює сплату високої вартості незалежних технічних досліджень та проведення незалежної експертизи;

- фрагментарність громадських ініціатив, що характеризується нескоординованістю дій різних громадських організацій та епізодичним характером контролю замість системного підходу;

- низька ефективність звернень до контролюючих органів

Тепер слід проаналізувати, які кроки можуть бути зроблені для подолання вищезазначених викликів, при цьому їх слід розглядати через призму Матеріалізму [13], оскільки їх апробація за умов ідеального середовища може давати надзвичайні результати, що не відповідає реальності.

Розпочнемо з основи – нормативно-правової бази. При внесенні змін до профільного законодавства та розробці нових нормативно-правових актів можливо затвердити порядок проведення громадської експертизи соціальних проектів, регламентувати процедури залучення громадськості до приймання робіт, можливо навіть запровадити громадське «вето» на проекти, що є небажаними, також можливо нормативно закріпити статус громадського інспектора.

Однак, навіть при повному сприянні такої діяльності з боку владних інститутів і законодавчі зміни не будуть затягуватись на роки, як в нас часто буває, обов'язковість врахування зауважень громадськості без чітких критеріїв та їх обґрунтованості призведе до хаосу в будь якій сфері, механізм громадського «вето» може блокувати реалізацію критично важливих проектів, а нові нормативні акти можуть стати надто протоколізованими, що обмежить гнучкість громадського контролю. До речі, в Україні існують громадські інспектори у сфері охорони довкілля [14] та у сфері житлово-комунального господарства [15], однак виходячи з постійних висвітлень у засобах масової інформації скандалів щодо незаконного будівництва

чи руйнації пам'яток архітектури по всій Україні, рівень їх ефективності викликає багато питань.

Запровадження механізмів реального впливу на прийняття рішень – це в першу чергу обов'язкове публічне реагування на висновки громадської експертизи, включення представників громадськості до складу приймальних комісій, залучення громадськості до визначення пріоритетних проєктів, однак такі кроки в свою чергу можуть розмивати відповідальність, так як громадськість часто не має достатньої компетенції для визначення технічних пріоритетів та може підірвати системний підхід до розвитку.

Тепер звернімо увагу на виклики громадської категорії. Технічне та експертне забезпечення громадського контролю є, на мою думку, найважчим завданням. Воно може бути виконано шляхом формування фонду для фінансування незалежних технічних експертиз, залученням університетів та дослідницьких центрів до співпраці з громадськістю, організацією спеціалізованих курсів з основ для активістів із залученням досвідчених фахівців тієї чи іншої галузі та розробки методичних матеріалів. Однак не зрозумілі джерела фінансування фонду – можливий конфлікт інтересів, короткострокові курси не зможуть забезпечити належний рівень технічної компетентності громадян, залучення фахівців галузі до навчання активістів знову ж таки стикається з конфліктом інтересів.

Щодо інституційного зміцнення громадського контролю, то можливе створення мережі спеціалізованих громадських об'єднань – коаліції громадських організацій з фокусом на певну сферу, що дасть можливість розробити єдині стандарти моніторингу та оцінки і постійно обмінюватися досвідом та інформацією між різними регіонами. Однак, за таких умов існує ризик монополізації громадського контролю третіми силами та створення бюрократичної організації з нульовою ефективністю.

Варто зазначити, що неможливо визначити спеціалізовані функції громадського контролю у сфері дорожнього господарства, оскільки дорожнє господарство країни відповідаючи наступним характеристикам:

- служить суспільним потребам. Автомобільні дороги створюються для задоволення потреб суспільства у переміщенні людей та вантажів. Вони забезпечують зв'язок між населеними пунктами, сприяють економічному розвитку, доступу до освіти, медицини та інших соціальних благ;

- є результатом суспільної діяльності. Проектування, будівництво та утримання автомобільних доріг є результатом колективної праці та фінансування з боку суспільства;

- регулюється суспільними нормами. Правила дорожнього руху, знаки, розмітка – все це є соціальними нормами, що регулюють використання автомобільних доріг для забезпечення безпеки та порядку,

- впливає на соціальні відносини. Наявність та якість автомобільних доріг впливає на соціальну мобільність, доступність послуг, можливість спілкування та взаємодії між людьми,

- має соціальне значення та є частиною соціальної інфраструктури країни, а отже відповідає основним вищезазначеним цілям громадського контролю.

Висновки. Громадський контроль є фундаментальним елементом демократичного суспільства та важливим інструментом впливу на публічне управління в Україні. Дослідження підтверджує, що ефективний громадський контроль сприяє врахуванню суспільних інтересів, підвищенню підзвітності та прозорості діяльності органів публічної влади.

В Україні існує нормативно-правова база, що забезпечує функціонування різноманітних механізмів громадського контролю, проте їх ефективність значно обмежена як інституційними перешкодами з боку органів влади, так і структурними недоліками з боку громадянського суспільства.

Важливо відзначити суб'єктивність оцінки результатів громадського контролю, що часто призводить до суперечливих висновків щодо якості публічного управління. Відсутність стандартизованих критеріїв оцінювання та методології проведення громадського моніторингу ускладнює об'єктивну інтерпретацію його результатів та знижує довіру до висновків громадських експертів з боку органів влади.

Особливу актуальність громадський контроль має у сфері дорожнього господарства, як важливої частини соціальної інфраструктури країни, що підтверджує необхідність його подальшого розвитку та вдосконалення.

Подальші дослідження доцільно зосередити на таких напрямках: розробка об'єктивних критеріїв оцінювання ефективності громадського контролю у різних сферах публічного управління, вивчення потенціалу цифрових технологій та онлайн-платформ для посилення впливу громадського контролю на прийняття управлінських рішень, дослідження механізмів забезпечення незалежності громадського контролю від політичного та фінансового впливу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Актуальні проблеми правознавства. Випуск 2 (18). 2019 р. Ю. Ніронка Сутність громадського контролю за діяльністю органів публічної влади
2. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2024. Випуск 54 Т. Гжибовська Громадський контроль як інструмент впливу на органи публічної влади в умовах воєнного стану
3. Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування, 2024 р., № 1 О. Заїка, З. Товстик Роль громадських організацій у прийнятті публічно-управлінських рішень
4. Лотюк О. С. Конституційно-правові основи розвитку та функціонування громадянського суспільства в Україні: дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» / О. С. Лотюк. Київ, 2015. 445 с
5. Енциклопедія сучасної України <https://esu.com.ua/article-31976>
6. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики Постанова Кабінету Міністрів України № 322 від 21.03.2025 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text>
7. Єдиний веб-портал використання публічних коштів <https://spending.gov.ua/new/>
8. Про доступ до публічної інформації Закон України № 2849-IX від 13.12.2022 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
9. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади Постанова Кабінету Міністрів України № 629 від 24.06.2023 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-%D0%BF#Text>
10. Про звернення громадян Закон України № 2443-VIII від 22.05.2018 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>
11. Офіційне інтернет-представництво Президента України <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
12. CoST Ukraine <https://infrastructuretransparency.org/where/cost-ukraine/>
13. Вікіпедія <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%BC>

14. Про затвердження Положення про громадських інспекторів з охорони довкілля Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України № 272 від 28.05.2012 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0276-02#Text>

15. Про затвердження Положення про групи позаштатних (громадських) інспекторів державного архітектурно-будівельного контролю, контролю у сфері житлово-комунального господарства Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України № 305 від 13.06.2012 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1111-12#Text>

REFERENCES:

1. Aktualni problemy pravoznavstva. Y.Nironka Sutnist' hromadsk'koho kontrol'u za diyal'nistyu orhaniv publichnoyi vlady (2019) [Actual problems of jurisprudence The essence of public control over the activities of public authorities], Vypusk 2 (18).

2. Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filos.-politolog. Studii T. Hzhubovs'ka Hromadsk'kyi kontrol' yak instrument vplyvu na orhany publichnoyi vlady v umovakh voyennoho stanu (2024) [Bulletin of Lviv University. Series of philosophical and political studies Public control as an instrument of influence on public authorities under martial law], Vypusk 54.

3. Derzhava ta rehiony. Seriiia: Publichne upravlinnia i administruvannia 2024 O. Zayika, Z. Tovstyk Rol' hromadsk'ykh orhanizatsiy u pryynyatti publichno-upravlin's'kykh rishen' [State and regions. Series: Public management and administration 2024 The role of public organizations in making public administration decisions], № 1.

4. Lotiuk O. S. (2015) Konstytutsiino-pravovi osnovy rozvytku ta funktsionuvannia hromadianskoho suspilstva v Ukraini: dys. na zdobuttia nauk. stupenia dokt. yuryd. nauk : spets. 12.00.02 «Konstytutsiine pravo; munitsypalne pravo» [Constitutional and legal bases of development and functioning of civil society in Ukraine: dissertation for the degree of Doctor of Law: speciality 12.00.02 'Constitutional law; municipal law']. Kyiv, 2015. – 445 p.

5. Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy [Encyclopedia of Modern Ukraine]. Retrieved from: <https://esu.com.ua/article-31976>.

6. Pro zabezpechennia uchasti hromadskosti u formuvanni ta realizatsii derzhavnoi polityky. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 322 vid 21.03.2025 [On Ensuring Public Participation in the Formation and Implementation of State Policy. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 322 of 21.03.2025]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text>

7. Yedynyi veb-portal vykorystannia publichnykh koshtiv [Single web portal for the use of public funds]. Retrieved from: <https://spending.gov.ua/new/>.

8. Pro dostup do publichnoi informatsii Zakon Ukrainy № 2849-IX vid 13.12.2022. [For access to public information Law of Ukraine № 2849-IX 13.12.2022]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>.

9. Pro zatverdzhennia Poriadku spriyannia provedenniu hromadskoi ekspertyzy diialnosti orhaniv vykonavchoi vlady. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 629 vid 24.06.2023. [On approval of the Procedure for promoting public expertise of the activities of executive bodies Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 629 24.06 2023]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-%D0%BF#Text>

10. Pro zvernennia hromadian. Zakon Ukrainy № 2443-VIII vid 22.05.2018. [On Citizens' Appeals Law of Ukraine № 2443-VIII 22.05.2008]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>

11. Ofitsiine internet-predstavnytstvo Prezydenta Ukrainy. [Official Internet Representation of the President of Ukraine]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>

12. CoSTUkraine. [CoSTUkraine]. Retrieved from: <https://infrastructuretransparency.org/where/cost-ukraine>.

13. Vikipediia [Wikipedia]. Retrieved from: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%BC>.

14. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro hromadskykh inspektoriv z okhorony dovkillia Nakaz Ministerstva ekolohii ta pryrodnykh resursiv Ukrainy № 272 vid 28.05.2012. [On approval of the Regulation on public environmental inspectors Order of the Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine № 272 28.05.2012.] Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0276-02#Text>

15. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro hrupy pozashtatnykh (hromadskykh) inspektoriv derzhavnoho arkhitekturno-budivelnoho kontroliu, kontroliu u sferi zhytlovo-komunalnoho hospodarstva Nakaz Ministerstva rehionalnoho rozvytku, budivnytstva ta zhytlovo-komunalnoho hospodarstva Ukrainy № 305 vid 13.06.2012. [On approval of the Regulation on groups of non-staff (public) inspectors of state architectural and construction control, control in the sphere of housing and communal services Order of the Ministry of Regional Development, Construction and Housing and Communal Services of Ukraine № 305 13.06.2012]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1111-12#Text>